

KUML 2022

KUML 2022

Årbog for Jysk Arkæologisk Selskab

With summaries in English

I kommission hos Aarhus Universitetsforlag

‘Odin fra Lejre’ i rustning

En ny fortolkning af en ikonisk sølvfigur fra vikingetiden

AF NIKOLAJ WIUFF KRISTENSEN

Lige siden en lille figur blev fundet i Lejre på Midsjælland i 2009, har forskere og lægfolk flittigt diskuteret, hvad figuren forestiller og i særdeleshed dens påklædning. Figuren, der først blev tolket som den norrøne gud Odin, er støbt i sølv med nielloindlægninger og er kun 1,75 cm høj (fig. 1). Den blev fundet i et kulturlag i kongsgården i Lejre og dateres til midten af 900-tallet. Sølvfiguren blev fra starten kendt under navnet ‘Odin fra Lejre’, og den står som et ikonisk arkæologisk fund fra vikingetiden i Skandinavien. Diskussionerne om figurens udseende har været omfattende, og i dag er der formentlig mange, der mener, at navnet ‘Odin fra Lejre’ er misvisende.

Når diskussionen igen tages op i denne artikel, skyldes det dels, at en række figurer og afbildninger, som ikke tidligere har fået den store opmærksomhed i behandlingen af Lejrefiguren, synes at have nære paralleller til den. Disse sammenfald tyder på, at figuren kan være mandlig og måske bærer en elitær dragt og rustning efter europæisk mode. Mens de arkæologiske og billedlige kilder kan anvendes i en diskussion om Lejrefigurens fremtoning, køn og sociale klasse, så må skriftlige kilder inddrages for at diskutere, hvem figuren kan forestille. Odins mange beskrivende navne er en væsentlig kilde til at forstå, hvordan Odins udseende blev opfattet i samtiden, og giver dermed et væsentligt bidrag til diskussionen. Mytologiske attributter, der knytter sig til Odin, inddrages på den baggrund ligeledes.

Tolkningen af personen, som figuren afbilder, foretages med udgangspunkt i personens udseende, påklædning, omgivelser (fugle og trone) samt fundkonteksten. Der argumenteres for, at alle dele af figuren er vigtige, og at intet ved dens fremtoning er overladt til tilfældighederne. Figurens enkeltdele fra hovedet og nedefter bliver behandlet ud fra en hypotese om, at den kan være Odin, og at han er iført rustning. Da hypotesen er, at figuren afbilder Odin, vil diskussionen inddrage skriftlige kilder omhandlende den nordiske mytologi og i særdeleshed Odin. Er antagelsen korrekt, så er Lejrefiguren en form for billedliggørelse af Odins rolle i 900-tallets forestillingsverden. De skriftlige kilder kan i kombination med de arkæologiske paralleller give det bedst mulige udgangspunkt for at tolke figuren.¹

Fig. 1. Den lille sølvfigur fra Lejre. – Efter T. Christensen 2015, fig. 11.41, foto af O. Malling, ROMU@.

The small silver figurine from Lejre.

De skriftlige kilder til Odins navne er dog ikke uproblematiske at bruge i tolkningen. Filologen Annette Lassen er ret kritisk over for, hvad man reelt kan udlede af de kristne kilder om den norrøne gud Odin.² Andre, såsom Neil Price og Gro Steinsland, er mere åbne for brugen af de sene kilder til studier af norrøn religion og Odin.³ Som arkæolog er jeg ikke den rette til at gennemføre en dybdegående analyse og diskussion om kildeværdien af Odins navne. Inddragelsen af Odins navne og attributter er ikke ment som en form for facitliste, men de skal ses som en bestræbelse på at inddrage alle væsentlige kilder i tolkningen af den lille sølvfigur. Hovedparten af Odins navne forekommer i mere end én kilde, og der er en vis konsistens i temaerne for hovedparten af navnene, som f.eks. seks navne associeret til skæg og ca. 63 navne associeret til krig og raseri. Forskningshistorikken om Lejrefiguren er omfattende, og for at give et overblik over de mange tolkninger siden fundet i 2009 bliver historikken præsenteret først. Efterfølgende diskuteres figurens enkeltdele med udgangspunkt i hypotesen om, at den forestiller Odin.

Forskningshistorik

Tom Christensen, der først publicerede sølvfiguren, tolkede figuren som den norrøne gud Odin, dog muligvis i kjole.⁴ Efterfølgende blev figuren diskuteret i tre artikler i *Arkæologisk Forum* nr. 22. I den ene af disse artikler argumenterede Ulla Mannering for, at dragten havde paralleller til kvindedragter.⁵ Tom Christensen påpegede samtidig, at Odin i visse situationer kan være iført kvindeklæder.⁶ Samme år argumenterede Lasse C.A. Sonne for, at figuren sandsynligvis ikke forestiller Odin, men at man ved at bestemme formålet med figuren måske kunne komme nærmere en forståelse. Han foreslog, at den f.eks. kunne være blevet brugt som spillebrik.⁷ Siden har Bettina Sommer og Morten Warmind foreslået, at figuren forestiller en vølv, og at den kan have siddet på en vølvstav.⁸ Det er blevet diskuteret, hvorvidt man overhovedet kan erkende, hvad sølvfiguren forestiller, eller om det giver mening at identificere figuren som mand eller kvinde.⁹ Ulvene og ravnene har været fokus i andre diskussioner.¹⁰ Senest er det blevet diskuteret, om figuren måske kunne repræsentere flere ting på én gang. Odin, konge og Freja/en øverste, kvindelig seer samt kristen og hedensk symbolik kan muligvis alle være en del af figurens symbolik, i følge denne tolkning.¹¹ Den fundkontekst, som sølvfiguren indgår i – kongesædet i Lejre – er publiceret i *Lejre bag myten. De arkæologiske udgravninger* fra 2015.¹²

Hovedet

Hjelm

Ser man på yngre jernalders afbildninger af hjelme, så har de typisk en rundet form, og det kan sagtens være sådan en hjelmtyp, som figuren fra Lejre er iført. Rundede hjelme ses f.eks. på et hængesmykke i bly, der forestiller et mandshoved, den såkaldte 'Odin fra Ribe', fra germansk jernalder-vikingetid (fig. 2), samt på en figur fra en grav fra det 9.-10. årh. e.Kr. fundet i Aska i Sverige. Samtidig må det være rimeligt at stille sig undrende over for, hvorfor en person på en trone skulle have en hue på, som det er foreslået af Ulla Mannering. En hjelm synes at passe bedre ind i sammenhængen med en trone.¹³ Ved en gennemgang af kataloget fra Mannering's ph.d.-afhandling, *Billeder af dragt. En analyse af påklædte figurer fra yngre jernalder i Skandinavien*¹⁴, er det svært at finde gode paralleller til lignende huer, mens rundede hjelme ses på flere mandfigurer fra yngre jernalder.¹⁵

Et af Odins navne er *Hjalmbæri*, hvilket betyder noget i retning af 'hjelmbærer'.¹⁶ I *Gylfaginning*, der er en del af Snorre Sturlusons *Yngre Edda*, hedder det: "Odin rider i Spidsen med Guldhjelmen og skinnende Brynje og med sit Spyd der hedder Gungnir".¹⁷

Fig. 2. 'Odin fra Ribe'. – Sydvestjyske Museer, CC BY-SA 4.0.

'Odin from Ribe'

Øjenbryn

Et andet af Odins navne er *Brúnn* eller *Brúni*, der betyder noget i retning af 'buskede øjenbryn'.¹⁸ Det er svært at sige, om Lejrefigurens øjenbryn er buskede, men de har i hvert fald været vigtige nok til at blive markeret på den lille figur i modsætning til arme og ører. På de få eksempler, vi har på hjelme fra Skandinaviens yngre jernalder, er øjenåbningerne markeret med øjenbryn. Måske kunne øjenbrynene være ment som en henvisning til Odin?

Øje

Odin ofrede sit øje i Mimers brønd for at få visdom.¹⁹ Lejrefiguren har lidt slid ved det venstre øje.²⁰ Sliddet kan være tilføjet for at henvise til Odins manglende øje. Odins navn *Hárr* betyder muligvis 'En-øjet'.²¹

Overskæg

Figuren fra Lejre har et stort overskæg. Tre af Odins navne henviser til, at han havde skæg: *Hábarðr* ('Gråskæg'), *Langbarðr* ('Langskæg') og *Síðskeggr* ('Langskæg'). Yderligere tre af Odins mange navne henviser muligvis til, at han havde overskæg: *Hrossharsgrani* ('Hestehårs(over)skæg'), *Raudgrani* ('Rødt (over)skæg')

og *Siðgrani* ('Langt (over)skæg'). I *Lexikon der germanischen Mythologie* står der om navnet *Siðgrani*, at det betyder "ham med det lange overskæg", og at det henviser til Odin.²² Der er ikke henvisning til skæg under *Hrossharsgrani*, mens *Raudgrani* ikke er medtaget i ordbogen. I *Dictionary of Norse Myth and Legend* er alle tre navne med endelsen *-grani* oversat til 'overskægsnavne'.²³ Thorbjörg Helgadóttir, der er redaktør ved *Ordbog over det Norrøne Prosasprog*, tolker alle navne, der ender på *-barðr*, *-grani* og *-skeggr*, som nogle, der refererer til skæg. Hun mener også, at de alle formentlig henviser til fuldskæg og dets farve (*raud-*, *hár-*) og længde (*lang-*, *sið-*).²⁴

Det er vanskeligt at vurdere, hvem af ovenstående der har ret i, hvilken skægtype Odin har haft, eller om der overhovedet har været en ensartet opfattelse af udseendet af Odins skæg – måske har Odin haft et så karakteristisk skæg, at man har taget det for givet, at folk vidste, hvordan det så ud? I det arkæologiske materiale fra yngre jernalder er der en række andre ansigter, der mere eller mindre tydeligt gengiver mænd med store overskæg. Det gælder bl.a. den såkaldte 'Odin fra Ribe', som blev præsenteret ovenfor.²⁵ Hvorvidt de andre figurer med overskæg gengiver Odin, er uden for rammerne af denne artikel, men sammenfaldet er påfaldende, og Odin fra Ribe har to fugle på hjelmen, der er blevet tolket som ravnene Hugin og Munin.²⁶

Halsring

Under overskægget har figuren fra Lejre noget, der kan tolkes som en halsring.²⁷ Odin havde en ring kaldet Draupner. Hvorvidt Draupner var en finger-, arm- eller halsring er uvist. 'Ring' kunne betyde alle typer af ringe på norrønt.²⁸ Da Draupner hver niende nat "dryppede" otte nye ringe af samme størrelse, så ville den være langt mere værdifuld som halsring end som finger- eller arming. Draupner blev trods alt fremstillet i forbindelse med et væddemål, hvor samme smed også fremstillede Thors hammer, Mjølner, og Frejs galt, Gyldenbørste.

Overkroppen

Kappe

Et af Odins navne er *Loðungr*, hvilket kan oversættes nogenlunde som 'Lodden kappe'.²⁹ Set i forhold til Lejrefiguren er det bemærkelsesværdigt, at mens beklædningen, der dækker benene, er fint udsmykket, så er kappens eneste detalje en markeret kant. Om figuren bærer en lodden kappe, er selvfølgelig uvist. Kapper båret på samme vis som på figuren fra Lejre ses i flere tilfælde båret af mænd på troner, bl.a. Bayeux-tapetet.³⁰ Det er ikke en beklædningsdel forbeholdt kvinder, selvom den har åbningen midtfor.

Brynje

Under kappen bærer figuren noget, som i det følgende, ud fra en række paralleller, tolkes som en brynje. Tre svenske lokaliteter er i denne sammenhæng relevante. Ved Vendel og Valsgårde er der i rige bådgrave fra anden halvdel af 500-tallet, tilhørende den absolutte elite, fundet hjelme med figurative hjelmblik på. Nær Lund lå stormandsgården og kultstedet i Uppåkra, hvor der er fundet et beslag fra det 10 årh. e.Kr., forestillende Vølund iført fugledragt og brynje. Både på hjelmblikkene fra Vendel og Valsgårde, beslaget fra Uppåkra og i nogle tilfælde på Bayeux-tapetet, er ringbrynjer afbildet som en masse cirkler ved siden af hinanden (fig. 3).³¹ På samme vis vil det være oplagt at fremstille ringbrynje på en lille figur, som den fra Lejre, som en masse cirkler. Ser man på figuren fra Aska, så har den ornamentering på kroppen og på armene, der

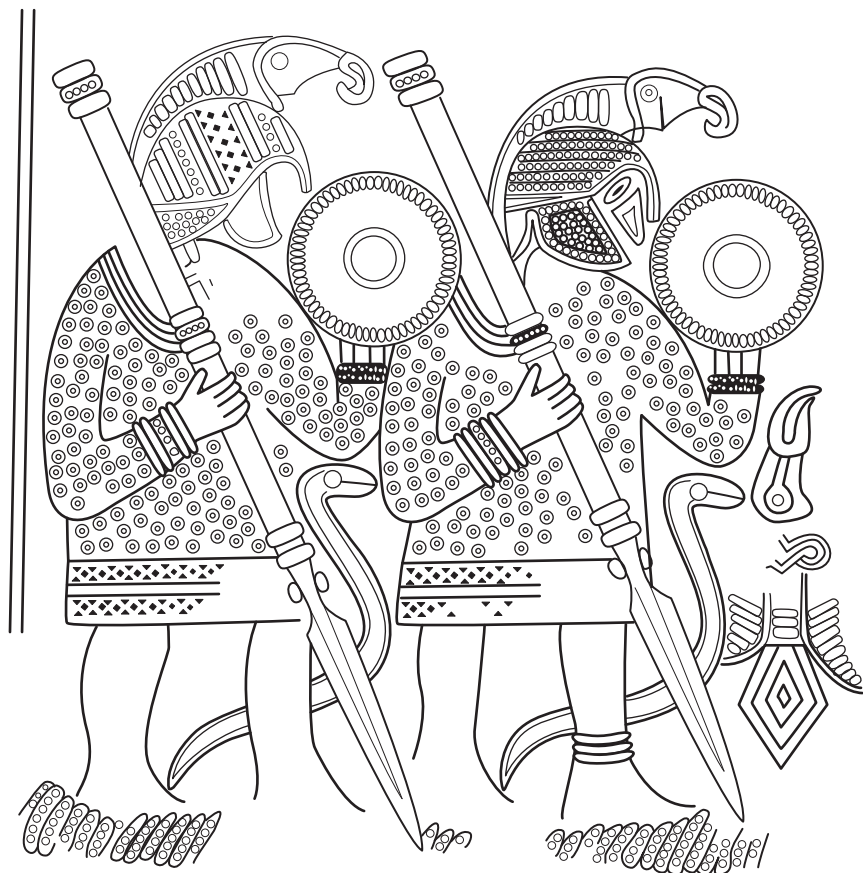

Fig. 3. Motiv fra hjelmblik fra Valsgårde. Kombinationen med våben og hjelme gør det klart, at cirklerne må symbolisere brynje. – Efter Arwidsson 1977, Abb. 115.

Motif on a helmet from Valsgårde. The combination with weapons and helmets makes it clear that the circles must symbolise chainmail.

Fig. 4. Figuren fra Aska. Armene går rundt under personens mave, og hver hånd holder om den modstående arm. Bemærk, at ornamenteringen fortsætter ud på armene. – Foto: C. Åhlin, Statens Historiska Museet, CC BY 4.0.

The figurine from Aska. The arms are holding the individual's belly and each hand is clasping the opposite arm. Note that the ornamentation continues out along the arms.

ligner Lejrefigurens (fig. 4). På maven ser ornamenteringen på Aska-figuren ud til at være slidt bort.³² Da ornamenteringen fortsætter ud på armene, er det klart, at der ikke er tale om halskæder. På Aska-figuren ses også en klar afbildning af en rundet hjelm, som på Lejrefiguren.

Kombinationen af hjelme og brynje sender et mere entydigt signal til beskueren, om hvilken sfære vi befinder os i, end en kombination af hjelm og halskæder. Som eksempel på en halskæde kendes Revningefiguren, hvor halskæden i modsætning til figurerne fra Lejre og Aska klart går rundt om halsen og hænger ned på brystet som en perlekæde.³³ På Lejrefiguren ville det

derimod være en meget voldsom perlekæde, der nærmere må hænge under armene end herover. Halsringen skal sandsynligvis findes højere oppe på figuren fra Lejre, som der også er argumenteret for ovenfor. Den nærmeste parallel til Lejrefigurens mulige brynje ses på Boeslunde-kvinden, der blev fundet i 2020.³⁴ Denne figur er klart kvindelig, da den har en slags hestehale, hvor håret er sat op i en knude, der kun forekommer på kvindelige figurer. Spørgsmålet er, som ved Lejrefiguren, om Boeslunde-kvinden bærer en halskæde eller en brynje? Selv om Boeslunde-kvinden klart er kvindelig, så kan det godt være en brynje. Det kunne f.eks. være en afbildning af Freja i sin funktion af krigsgud eller en valkyrie, der er afbildet. En række andre figurer fremstiller således også kvinder med skjold og sværd, og skulle der være tale om en halskæde, så går den helt ned til livet og formentlig under armene, der er dækket af en kappe.

Underkroppen

De bedste paralleller til underkroppen er Træmanden fra Rude Eskilstrup og en meget lille figur siddende på en trone, der er fundet ved Nybølle på Lolland (fig. 5a-c).³⁵ Begge disse figurer er iført dragter, der går ned over fødderne, og begge har skarpe kanter i siderne meget lig Lejrefiguren. Faktisk er der flere ligheder mellem de to figurer og Lejrefiguren: Træmanden fra Rude Eskilstrup har også overskæg og halsring, og hovedformen kan tolkes som udtryk for, at han ligeledes har hjelm på. En tap under benene viser, at træmanden også har siddet på noget. Om det var en trone, er naturligvis ikke til at vide. Nybøllefiguren er endnu mindre end Lejrefiguren, men der sidder også to fugle på tronen, og personen har hjelm på.³⁶ Selvom Nybølle-figuren ikke er nær så detaljeret som Lejrefiguren, viser den gennem figurernes ligheder, at motivet på Lejrefiguren ikke er tilfældigt; at det må være en særlig person, i en særlig situation, man har villet fremstille, og at formålet med figurerne må have været det samme. Nybøllefiguren har stor lighed med Lejrefiguren, og de er efter al sandsynlighed nogenlunde samtidige. Træmanden fra Rude Eskilstrup er typologisk dateret til 5.-6. årh. e.Kr.

Mannering skriver, at fødderne ikke er gengivet på Lejrefiguren, og at det er et træk, der kun ses på figurer, der regnes for kvinder.³⁷ Rent praktisk er der dog stor forskel på at afbilde fødder på todimensionelle billeder, som guldgubber, og på små, tredimensionelle figurer, som Lejrefiguren. Hvis man skulle lave fødder på Lejrefiguren, så ville de være ret udsatte, og selv uden egentlige fødder er det nederste stykke af figurens benklæder, der buler lidt ud, blevet trykket ind (fig. 6). Om udbulingen skulle markere fødder, må stå hen i det uvisse. Der er en række paralleller til afbildninger af mænd med dragter gående ned

Fig. 5a-c. Paralleller til 'Odin fra Lejres' benklæder. a Træmanden fra Rude Eskilstrup. – Efter Mackeprang 1935:Pl. IV. b. – Træmanden fra Rude Eskilstrup. – Efter Mackeprang 1935:Pl. V. c. Nybøllefiguren. – Museum Lolland-Falster.

Parallels to the lower garments of 'Odin from Lejre': a. & b. The wooden man from Rude Eskilstrup, c. The Nybølle figurine.

Fig. 6. Detalje af Lejrefigurins nederste del. – Efter udsnit af figur i T. Christensen 2015, fig. 11.41, foto af O. Malling, Roskilde Museum.

Detail of the lower part of the Lejre figurine.

Fig. 7a-c. Kejsere og konger på troner, med dragter gående til eller over fødderne (se også fig. 9a-b for flere eksempler). a. Kejser Otto III – Bayerische Staatsbibliothek, CC BY-NC-SA 4.0.

Emperors and kings on thrones wearing garments extending down to or over the feet (see fig. 9a-b for further examples). a. Emperor Otto III.

til/over fødderne ved konger og kejsere siddende på troner som Lejrefiguren (fig.7a-c). Det gælder afbildninger af Kejser Otto II og Otto III, Kejser Konrad II, Edward Bekenderen, Vilhelm Erobreren og Harold Godwinson på Bayeux-tapetet, de otte kongebrikker fra Lewis og de to konger fra Karl den Stores skakbrikker.

Afbildningen af Otto II er fra ca. 983 e.Kr., og Otto III er fra ca. år 1000, altså omtrent samtidig med Lejrefiguren og fra det tilstødende ottonske dynasti. Konrad II, med en meget nær dragtparallel, og kongebrikkerne fra Lewis, der

b. Udsnit af Bayeux-tapetet med Kong Harald – Wikimedia Commons, CC BY-SA 2.0.
b. Section of the Bayeux Tapestry showing King Harold.

c. Kongebrikker fra Lewis – © The Trustees of the British Museum, CC BY-NC-SA 4.0;
se også Robinson 2004, fig. 4.
c. Kings from the Lewis Chessmen.

Fig. 8. Afbildning af byzantinsk rytteri. – Wikimedia Commons. Public Domain. Se også McGeer 1995, fig. 5.

Depiction of Byzantine cavalry.

formentlig er fremstillet i Norge, er fra 1100-tallet.³⁸ De resterende af afbildningerne er fra 1000-tallet, og alle er fjerne geografiske paralleller, men fra lande, som Danmark havde kontakter til. Ser man mod samtidens Skandinavien, så har vi ikke paralleller til andre tronende personer, som jo motivmæssigt er nærmest, bortset fra Nybølle-figuren og måske Træmanden fra Rude Eskilstrup, hvor dragten går ned over fødderne. En kombination af skælpanser og lang våbenkofte ses på flere afbildninger af 900-tallets byzantinske rytteri.³⁹ Ud over at Lejrefigurens udrustning formentlig forestiller en brynje i stedet for skælpanser, så er kombinationen af panser på overkroppen og lange klæder på underkroppen den samme (fig. 8). Kontakten mellem Skandinavien og Det Byzantinske Rige i 900-tallet var i vid udstrækning af militær karakter, da vikinger indgik i hæren som lejetropper.⁴⁰ Det synes derfor oplagt, at Odin i kraft af sin rolle som øverste krigsgud blev afbildet med elitær beklædning, der fulgte den europæiske mode og datidens moderne rustning, særligt når figuren er fra eliteresidensen ved Lejre, hvor kontakterne må have været vidtrækkende.

Den eneste gang, hvor Odin er beskrevet i skriftlige kilder som værende iført kvindedragt, er i Saxo Grammaticus' krønike *Gesta Danorum*, hvor han er forklædt som tjenestepige.⁴¹ Lejrefiguren med trone, brynje/kæmpe halskæde og udsmykkede klæder over benene må i al dens pragt betegnes som forestillende en person fra eliten og ikke en tjenestepige.

Et andet aspekt i diskussionen om Odin og Lejrefigurens mulige kjole er, at Odin var sejdudøver. Sejd er en form for norrøn shamanisme. Kort sagt blev sejd set som et kvindeligt foretagende, som det var umandigt at udøve. At malke køer, at bære kjole, passiv homoseksualitet hos mænd og svaghed i det hele taget var også umandigt (en del af begrebet 'ergi').⁴² Dét, at Odin udøvede den umandige sejd, er ikke ensbetydende med, at han gik i kvindetøj på samme vis, som han ellers ikke optræder 'umandigt', men derimod som den øverste krigsgud. Det er selvfølgelig en teoretisk mulighed, at Odin gik i kjole, men eftersom der er mange beskrivende kilder til Odins udseende, og at det at have kjole på var umandigt, så kan det undre, at så stort et kuriosum ikke skulle være nævnt i kilderne.⁴³

Båndet foran benklæderne

Det sorte bånd med runde udsmykninger, der hænger ned foran benklæderne, er af Tom Christensen blevet sammenlignet med en lille, kvindelig figur fra Trønninge, lidt vest for Holbæk.⁴⁴ Sådanne bånd forekommer dog også i flere tilfælde i sammenhæng med netop mænd i lange dragter, siddende på troner (fig. 9a-c).

Disse mandsdragter synes at være bedre paralleller end Trønningefiguren, da båndene har kantede former, og da konteksten er den samme – mænd af høj status i lange dragter, heriblandt nogle siddende på troner. De kantede former kan, som ved dragten, være en markering af, at der er tale om en mandsdragt i modsætning til den kvindelige figur fra Trønninge.

Med paralleller til mandsdragter gående til fødderne, hvoraf nogle har bånd foran med stor lighed til Lejrefigurens, og de klare referencer i figuren til Odin, der kun bærer kvindedragt, når han er udklædt, er det usandsynligt, at figuren skulle forestille Odin iført kjole.

Fuglene

Marijane Osborn analyserer fuglene på tronens armlæn indgående og kommer frem til, at det må være fugle af slægten *corvus*, store kragefugle, herunder ravne.⁴⁵ Selvom halefjerene skulle minde mere om krages halefjer end raves, så tolker Osborn fuglene som ravne ud fra karakteristika som næb, vinger og størrelse.⁴⁶ Da ravne samtidig spiller en relativt væsentlig rolle i den nordiske mytologi, set i forhold til krager, så kan der argumenteres for, at fuglene på tronen må være ravne med forudsætning i hypotesen om, at Lejrefiguren har et religiøst motiv.

Fig. 9a-c. Afbildning af kejsere med bånd ned foran dragten. Bemærk særligt ligheden mellem det klædestykke, der hænger foran benene på Konrad II og 'Odin fra Lejre'.

a. Kejser Konrad II. – Wikimedia Commons, Public Domain.

Depictions of emperors wearing a sash across the front of their garments. Note especially the similarity between the sash worn by Conrad II and that of 'Odin fra Lejre'.

a. Emperor Conrad II.

b. Kejser Henrik II. – Wikimedia Commons, Public Domain; se også: Mayr-Harting 1999, part 1, fig.77.

b. Emperor Henry II.

c. Kejsler Henrik III.
– Alvin, CC Public
Domain Mark 1.0;
se også: Mayr-Harting
1999, part 2, fig. 130.

c. Emperor Henry III.

Tronen

Tom Christensen tolker stolen/tronen som forestillende Odins trone, Lidskjálv, da den har to (formodede) stiliserede ulve, der kunne være Odins ulve, Gere og Freke, som en del af ryglænet, samt to ravne siddende på armlæne.⁴⁷ Dette er blevet udfordret af Lasse C. A. Sonne, der påpeger, at Lidskjálv ikke konsekvent bliver beskrevet som en trone for én person, eller i det hele taget som en trone.⁴⁸ De beskrivende kilder til Lidskjálv er relativt sene, fra starten af 1200-tallet.⁴⁹ Med de sene dateringer kan mange små detaljer være ændret både i mundtlig overlevering og i afskrivninger. Da Lidskjálv bl.a. bliver betegnet som et højsæde, så er det med de mange henvisninger i figuren til Odin mest sandsynligt, at tronen faktisk forestiller Lidskjálv. Lidskjálv bliver i 900-tallet nævnt af Hallfreðr Óttarssons 'vandræðaskáld' i *Lausavísur*, men

uden en nærmere beskrivelse.⁵⁰ Andre småfigurer af troner er ligeledes fundet på elitepladser,⁵¹ hvilket understøtter tolkningen som egentlig trone i modsætning til en tolkning som en ordinær udsmykket stol.

En ny fortolkning af ‘Odin fra lejre’

Artiklen har indtil nu været en gennemgang af de enkeltelementer, der er mest relevante ved en undersøgelse af hypotesen, om hvorvidt ‘Odin fra Lejre’ forestiller Odin i fuld kampudrustning. Sammenligninger mellem f.eks. Lejrefiguren, Trønningefiguren og guldgubber er kun behandlet flygtigt, da hypotesens spørgsmål ret entydigt bliver besvaret gennem de udvalgte paralleller. For andre vinkler på ‘Odin fra Lejre’ henvises der til litteraturlisten. Resultaterne af gennemgangen kan bedst opsummeres i en figur, der markerer, hvor stor en del af den lille sølvfigur, der kan knyttes til Odins karakteristika (fig. 10). Sammenfaldene af de mange karakteristika peger på, at figuren er en afbildning af Odin.

Det er vigtigt at påpege, at alle enkeltelementerne i sig selv ikke er unikke for Odin. Ravne nævnes i den nordiske mytologi ikke kun i forbindelse med Odin. Set i sammenhæng er det alligevel påfaldende, at så mange af figurens karakteristika stemmer overens med Odins kendetegn, som vi kender fra skriftlige kilder. Vi mangler nærmest kun Odins hest, Sleipner, og hans spyd, Gungner, for at alle Odins karakteristika er samlet på den 1,75 cm høje sølvfigur. På Lejrefiguren er det faktisk kun underkroppen, der ikke har en klar parallel til Odin. Hvis dragten er inspireret af moden blandt den byzantiske og europæiske elite, så signalerer den kraftigt, at vi har med en helt særlig person at gøre, og supplerer dermed de mere klare henvisninger til Odin godt.

Skal man forsøge at give et bud på Odins primære rolle i 900-tallets forestillingsverden, så må det, på grund af hans mange krigsrelaterede navne, blive rollen som krigsgud, der er mest karakteristisk.⁵² En afbildning i rustning passer godt med rollen som krigsgud. Adam af Bremen beskriver faktisk en afbildning af Odin som værende iført fuld rustning i modsætning til Tor.⁵³ Figurens anvendelse som en del af en vøvestav er en sandsynlig tolkning.⁵⁴ I den sammenhæng vil Odin i rustning være et oplagt motiv, da Odin har en stor rolle i forbindelse med krigssejd.⁵⁵ Der er ikke fundet vøvestave med sådanne påsatte figurer, men på en stav fra Klinta på Øland er der en figur af et hus.⁵⁶ Vøvestavene er relativt sjældne, og det er således ikke usandsynligt, at andre stave kan have haft andre religiøse motiver påsat.

Fig. 10. Grafik af G.B. Ravnholt. – Baggrundsbillede efter T. Christensen 2010b, foto af O. Mallung, ROMU.

Graphics by G.B. Ravnholt. →

Elementer Elements

- Hjelm** (navn: Hjelmbæreren, Odin som krigsgud samt beskrivelse i *Gylfaginning*)
 Helmet (name: Helmet-wearer, Odin as god of war and description in *Gylfaginning*)
- Øjenbryn** (navn: Bryn)
 Eyebrows (name: Bushy eyebrows)
- Venstre øje** (navn: Den enøjede?, måske intentionelt slid)
 Left eye (name: One eyed?, perhaps intentional wear)
- Overskæg** (navne: -bard, -skeggr, -grani)
 Moustache (name: -bard, -skeggr, -grani)
- Halsring** (kan være Draupner)
 Neckring (could be Draupnir)
- Kappe** (navn: Loddenkappe)
 Cloak (name: Shaggy-cloak-wearer)
- Brynje** (Odin som krigsgud samt beskrivelse i *Gylfaginning*)
 Chainmail (Odin as god of war, and description in *Gylfaginning*)
- Underkrop** (militærelitens beklædning)
 Lower body (clothing of military elite)
- Ravne** (kan være Hugin og Munin)
 Ravens (possibly Huginn and Muninn)
- Ulve** (kan være Gere og Freke)
 Wolves (possibly Geri og Freki)
- Trone** (kan være Lidskjalv)
 Throne (possibly Hlidskjalf)

En anden vøvestav ligger i en kvindegrav ved trelleborgen Fyrkat. Denne grav indgår således i en militær kontekst, og man kunne sagtens forestille sig, at vølven har brugt sin stav til at sejde med i forbindelse med et slag. De fire stave fra Birka indgår ligeledes i en militær kontekst, da Birka også var befæstet. Staven fra Ladby lå i et krigsskib og dermed også i en militær kontekst. Staven, som Lejrefiguren formentlig har siddet på, kan på lignende vis være brugt til en slags krigs-sejd. Odins navn *Gøndlir* skulle betyde noget i retning af 'Stavbruger', troldmand,⁵⁷ hvilket underbygger tolkningen.

Mange af Odins navne, der giver indikationer til hans udseende og påklædning, er inddraget i artiklen. Andre navne beskriver ham som bærende skjold eller spyd, hvilket i praksis ikke kan indgå i en afbildning, hvor han sidder på en trone. Et par navne beskriver ham som bærende høj hat eller maske, hvilket selvsagt ikke kan kombineres, i samme figur, med at Odin bærer hjelm og har overskæg. Der er heller ikke plads til lang hage, overskæg og halsring på den lille figur, hvis det hele skulle kunne ses. Endelig er det ud fra den lille figur ikke muligt at konkludere, om Odin var bleg eller havde en lige pande, jævnfør yderligere et par navne.⁵⁸ Samlet set synes man at have samlet så mange af Odins karakteristika som muligt i den lille figur.

Hvis tolkningen af figuren som den kampklædte Odin er korrekt, så vidner det om, hvordan Odin blev dyrket i 900-tallets Lejre i funktionen af krigsgud. Med den hastigt voksende kildegruppe som detektorfund udgør, er det vigtigt, at vi diskuterer fundene helt ned i detaljer og forsøger os med tolkninger. De små figurer er en væsentlig kilde til at forstå de mere konkrete aspekter af fortidens gudedyrkelse.

NOTER

1. Religionshistorikeren Gro Steinsland har lignende synspunkter om at kombinere skriftlige kilder og arkæologisk materiale, 2005, s. 38-40.
2. Lassen 2011.
3. Price 2019; Steinsland 2005.
4. Christensen 2010a; 2010b.
5. Mannering 2010.
6. Christensen 2010c, s. 24.
7. Sonne 2010.
8. Sommer og Warmind 2015. En vøvestav er en form for trolddomsstav. I det arkæologiske materiale bliver jernstave fundet i vikingetidige kvindegrave tolket som vøvestave, se Price 2019, s. 84-166.
9. Hhv. Price 2019, s. 123 og Back Danielsson 2010.
10. Anderson 2010; Osborn 2015; Mitchell 2018.
11. Dengsø Jessen og Ramsøe Majland 2021, s. 8-13.

12. Christensen 2015.
13. Mannering 2010.
14. Mannering 2006.
15. Se for eksempel Christensen 2010b.
16. Price 2019, s. 64.
17. Sturlason: kapitel 50, oversat af Jónsson 1929, s. 73.
18. Price 2019, s. 67.
19. Sturlason, kap. 14. Oversat af Jónsson 1929, s. 23.
20. Christensen 2010b, s. 15.
21. Price 2019, s. 64.
22. Simek 1995.
23. Orchard 1997, s. 189; dette er gengivet i Price 2019, s. 67.
24. Personlig meddelelse 5/11-2019 – Tak for det.
25. Se for eksempel Christensen 2010b.
26. Jensen 1990.
27. Hofmann 2019, s. 250.
28. Hofmann 2019, s. 248. Hofmann forholder sig ikke til, hvorvidt halsringen på Lejre-figuren kunne være Draupner, se også 2019, s. 257-259.
29. Price 2019, s. 67.
30. Rud 1996, s. 23, 44, 46, 57-60, 71; se fig. 4b.
31. Hhv. Stolpe og Arne 1912; Arwidsson 1977, Abb. 115 og Abb. 120; Helmbrecht 2013, s. 3; Rud 1996.
32. Price 2019, fig. 3.24.
33. Se figur i Feveile 2015.
34. Borake 2021.
35. Christensen 2010b henviser også til figuren fra Rude Eskilstrup som parallel til Lejre-figuren. Vedr. Nybøllefiguren se: Mitchell 2018; Pesch 2018, Abb. 4.
36. Fuglene er tolket som ravne, se Mitchell 2018, s. 460.
37. Mannering 2010, s. 27.
38. Robinson 2004, s. 35 og 58.
39. McGeer 1995, fig. 5, fig. 23 og fig. 26.
40. Se blandt andet Androshchuk 2016.
41. Sonne 2010, s. 37-38.
42. Solli 2002, s. 140-145.
43. Mere udførlige diskussioner om Odin, sejd og ergi findes for eksempel i Solli 2002 og Price 2019.
44. Christensen 2010b, s. 12-13.
45. Osborn 2015.
46. Osborn 2015, s. 95, note 5.
47. Christensen 2010a, s. 10; se også Anderson 2010.

48. Sonne 2010, s. 34-35.
49. Sonne 2010, s. 34-35.
50. Simek 1995; Óttarsson, Vers 6. Oversat af Rafn 1827.
51. Dengsø Jessen og Ramsøe Majland 2021, s. 15.
52. Steinsland 2005, s. 177-179; Price 2019, s. 68; Nordberg 2004, s. 122-125 og 294.
53. Nordberg 2004, s. 122.
54. Christensen 2010b, s. 21; Warmind og Sommer 2015, s. 636. Eventuelle spor af lodning er formentlig ikke undersøgt, da udgravningsleder Tom Christensen ikke nævner det i sine artikler. Konserveringsrapporten fra Roskilde Museum om Lejre-figuren (Ring 2009) indeholder ikke oplysninger om anvendte materialer og brugsspor. For eksempel er figurens nielloindlægninger og revner ved basen heller ikke nævnt, og man ville derfor ikke kunne forvente beskrivelse af loddespor.
55. Price 2019, s. 272-274.
56. Price 2019, s. 139-141.
57. Price 2019, s. 66.
58. Price 2019, s. 64, 66-67.

LITTERATUR

- Androshchuk, F. 2016: What does the material evidence tell us about contacts between Byzantium and the Viking world c. 800-1000? I: Androshchuk, F., J. Shepard & M. White (red.): *Byzantium and the Viking world*. Uppsala, s. 91-116.
- Anderson, C. E. 2010: The Backrest Beasts of Óðinn from Lejre. *Society for Medieval Archaeology Newsletter Issue 44, October 2010*, s.7-8.
- Arwidsson, G.1977: *Valsgärde 7. Die Gräberfunde von Valsgärde III*. Uppsala.
- Back Danielsson, I-M. 2010: Liten lurifax i Lejre. *Arkæologisk Forum* Nr. 22, s. 30-33.
- Borake, T. 2021: The Ambiguous Boeslunde-figurine. *Danish Journal of Archaeology* 2021, Vol. 10, s.1-17.
- Christensen, T. 2010a: Gudefigur. *Skalk* Nr. 2 2010, s. 3-10.
- Christensen, T. 2010b: Odin fra Lejre. *ROMU* 2009, s.7-26.
- Christensen, T. 2010c: Gud, konge eller...? *Arkæologisk Forum* Nr. 22, s.21-25.
- Christensen, T. 2015: *Lejre bag myten. De arkæologiske udgravninger*. Højbjerg.
- Dengsø Jessen, M. & K. Ramsøe Majland 2021: The sovereign seeress – on the use and meaning of a Viking Age chair pendant from Gudme, Denmark. *Danish Journal of Archaeology* 2021, Vol. 10, s. 1-23.
- Feveile, C. 2015: Revningefigurens gåder. *Skalk* Nr. 1 2015, s. 3-8.
- Helmbrrecht, M. 2013: Smeden der fløj. *Skalk* Nr. 3. 2013, s. 3-7.
- Jensen, S. 1990: Odin fra Ribe. I: Kjærøum P. & R.A. Olsen (red.): *Oldtidens Ansigt*. København, s. 178-179.
- Lassen, A. 2011: *Odin på kristent pergament. Et teksthistorisk studie*. København.
- Mackeprang, M. B. 1935: Menschendarstellungen aus der Eisenzeit Dänemarks. *Acta Archaeologica* VI:228-249.

- Mannering, U. 2006: *Billeder af dragt. En analyse af påklædte figurer fra yngre jernalder i Skandinavien*. Ph.d.-afhandling. Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet. København.
- Mannering, U. 2010: Mand eller kvinde – gør det en forskel? *Arkæologisk Forum* Nr. 22, s. 26-29.
- Mayr-Harting, H. 1999: *Ottoman Book Illumination. A Historical Study*. 2. Edition. London.
- McGeer, E. 1995: *Sowing the Dragon's Teeth: Byzantine Warfare in the Tenth Century*. Dumbarton Oaks studies 33. Washington, D.C.
- Mitchell, S.A. 2018: Óðinn's Ravens. I: Glauser, J., P. Hermann & S. A. Mitchell (red.): *Handbook of Pre-Modern Nordic Memory Studies. Interdisciplinary Approaches*. Volume 1, s. 454-462.
- Nordberg, A. 2004: *Krigarna i Odins sal. Dödsföreställningar och krigarkult i fornordisk religion*. Akademisk avhandling för filosofie doktorsexamen 2003, Stockholms universitet, Religionshistoriska institutionen. Stockholm.
- Orchard, A. 1997: *Dictionary of Norse Myth and Legend*. London.
- Osborn, M. 2015: The Ravens on the Lejre Throne. Avian Identifiers, Odin at Home, Farm Ravens. I: Bintley, M. D. J. & T. J. T. Williams (red.): *Representing Beasts in Early Medieval England and Scandinavia*. Suffolk, Kapitel 4/ s. 94-112.
- Óttarsson, Hallfrøðr vandræðaskáld. *Lausavísur*. Oversat af C.C. Rafn, 1827.
- Pesch, A. 2018: Götterthrone und ein gefährlicher Stuhl: Bemerkungen zum "Odin aus Lejre". I: Bauer, A. & A. Pesch (red.): *Hvannadalir – Beiträge zur Europäischen Altertumskunde und Mediävistischen Literaturwissenschaft. Festschrift für Wilhelm Heizmann*. Berlin, s. 463-496.
- Price, N. 2019: *The Viking Way. Magic and Mind in Late Iron Age Scandinavia. Second Edition*. Oxford.
- Ring, O. 2009: *ROM 641 / 84 Odin på tronstolen. Gl. Lejre september 2009. Konserveringsrapport*. Roskilde.
- Robinson, J. 2004: *The Lewis Chessmen*. London.
- Rud, M. 1996: *Bayeux Tapetet og slaget ved Hastings 1066*. 3. udgave. København.
- Simek, R. 1995: *Lexikon der germanischen Mythologie*. 2. ergänzte Auflage. Stuttgart.
- Solli, B. 2002: *Seid. Myter, sjamanisme og kjønn i vikingernes tid*. Oslo.
- Sommer, B. og M. Warmind 2015: Óðinn from Lejre – or? *Numen. International Review for the History of Religions*, Volume 62: Issue 5-6, s. 627-638.
- Sonne, L.C. A. 2010: Den lille sølvfigur fra Lejre. 1066. *Tidskrift for Historie*, 40. årgang nr. 3, s. 32-39.
- Steinsland, G. 2005: *Norrøn religion. Myter, riter, samfunn*. Oslo.
- Stolpe, H. & T.J. Arne 1912: *Graffältet vid Vendel*. Stockholm.
- Sturlason, S.: *Gylfaginning*. Den gamle nordiske gudelære (første del af Snorres Edda). Oversat af F. Jónsson. Anden gennemsete udgave, 1929. København.

‘Odin fra Lejre’ in armour

A new interpretation of an iconic silver figurine from the Viking Age

The little silver figurine ‘Odin from Lejre’ (fig. 1) has been the subject of vigorous debate, especially as to whether it is wearing a dress. In this article it is discussed in the light of Viking Age and medieval parallels: other small figurines, chess pieces and depictions of men on thrones and wearing armour. On this basis, ‘Odin from Lejre’ is interpreted as depicting the god in full armour and wearing a helmet (parallels: figs. 2 & 4). He has bushy eyebrows and a moustache and is wearing a ring around his neck and chainmail beneath his cloak. He is sitting on a throne with two ravens on the armrests and is flanked by wolves. All of these characteristics can be linked to Odin via his various names and the mythology surrounding him as the supreme (war) god (fig. 10): Odin has names associated with a helmet, bushy eyebrows, a missing eye, a moustache and the wearing of a cloak. He has two ravens (Huginn and Muninn), two wolves (Geri and Freki), a ring (Draupnir) and a throne (Hlidskjalf). Odin is described as wearing a (golden) helmet and chainmail. Considering all of Odin’s names, it is argued that as many as possible have been incorporated into the little figurine (it is only 1.75 cm tall).

The figurine is interpreted as wearing male garments covering the legs (parallels: fig. 5a-c), following European elite

fashion. Such garments would have been an obvious choice when the Lejre elite wished to depict the ultimate god. Ulla Mannering has argued that long garments were female characteristics, but when ‘Odin from Lejre’ is compared to depictions of emperors and kings on thrones, it is obvious that high-ranking men could also wear these (see figs. 6, 7a-d & fig. 9a-c). The ornamental sash hanging across the figurine’s long garments has parallels on Ottonian depictions of emperors (fig. 9a-d). While parallels to chainmail are evident on several depictions of warriors (see fig. 3) and on other small figurines (see fig. 4). The combination of armour and long garments is seen on members of the Byzantine cavalry (fig. 8).

The most likely interpretation of the function of the figurine is as part of a *völva*’s staff. Odin has a name meaning Staff-wielder, Sorcerer, and Odin in full armour would be a fitting motif if the staff was used in some way in war-*seiðr* (-sorcery). The staff found at Fyrkat and the four examples from Birka are from fortified sites and the Ladby staff was placed in a warship, similarly a military context; these staffs could therefore also have had a similar purpose.

If this interpretation is correct, it tells us about how Odin was worshipped at Lejre, as a god of war.

Nikolaj Wiuff Kristensen
Copenhagen